

Aldona Nawój-Śleszyński

Kamila Mrozek
Odroczenie wykonania kary
Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
(Wrocław 2019, ss. 200)

Odroczenie wykonania kar kryminalnych jest jedną z najstarszych instytucji związanych z wymiarem sprawiedliwości karnej. Ma ona długą historię w polskim porządku prawnym, sięgającą do początków państwa polskiego, historię ponad 90 lat stosowania jej w praktyce. Instytucja ta została ukształtowana na podstawie nowoczesnego poglądu na istotę kar kryminalnych, a w szczególności kary pozbawienia wolności, która powinna służyć nie odwetowi wobec sprawcy czynu bezprawnego, lecz jego poprawie i powrotowi do społeczeństwa. Na gruncie takich poglądów wobec osób skazanych następowało dowartościowanie praw podmiotowych osób pozbawionych wolności. Jedną z naczelnych zasad prawa karnego wykonawczego jest zasada humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej skazanego. Realizacji tej zasady między innymi służy instytucja odroczenia wykonania kary kryminalnej. W doktrynie przyjęto pogląd, iż odroczenie wykonania kary stanowi odstępstwo od zasady bezzwłocznego wykonania wyroku i od obowiązku skazanego poddania się karze. Ten fakt w konsekwencji rodzi potrzebę modyfikowania wykonania kar orzeczonych przez sąd.

Doniosłym wydarzeniem w polskiej nauce, a w szczególności na gruncie prawa karnego wykonawczego, jest ukazanie się na półkach księgarskich pierwszej w historii monografii, która podejmuje zagadnienie odroczenia wykonania kar kryminalnych, autorstwa dr Kamili Mrozek – adiunkta w Katedrze Prawa Karnego Wykonawczego Uniwersytetu Wrocławskiego. Fakt ten należy przyjąć z entuzjazmem, docenieniem trudu autorki, ponieważ instytucja ta doczekała się opracowania monograficznego, co w konsekwencji przybliżyła istotę tej instytucji, kształtowania się jej

w dość długim okresie historii, co pozwoli docenić walory, które tej instytucji się przypisuje, głównie w prawie karnym wykonawczym, a także otworzy możliwości jej doskonalenia.

Recenzowana monografia składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów i zakończenia. Zawiera również spis literatury przedmiotu, wykaz aktów prawnych, orzecznictwo sądów i inne źródła. W strukturze monografii można wyróżnić dwie części. Pierwsza z nich jest poświęcona rozwiązaniom dotyczącym istoty instytucji odroczenia wykonania kar, druga zaś stosowaniu jej w praktyce na podstawie badań empirycznych.

We wstępie autorka określa cel rozprawy, główny problem badawczy oraz stosowane metody badawcze. W monografii występują trzy wątki: historyczny, dogmatyczny i empiryczny, które w dalszej części recenzowanej publikacji zostaną przybliżone i ocenione. Na uwagę zasługuje deklaracja autorki zawarta we wstępie, iż efekt podjętego trudu badawczego instytucji odroczenia wykonania kar pozwoli na udoskonalenie stosowania tego środka służącego pełnej realizacji naczelnej zasady prawa karnego wykonawczego, zasady indywidualizacji.

W rozdziale pierwszym autorka przybliży istotę instytucji odroczenia wykonania kar w Polsce w dwóch aktach prawnych, które obowiązywały do 6 czerwca 1970 r., tj. w Kodeksie postępowania karnego z 1928 r. oraz w Kodeksie karnym wykonawczym z 1969 r. Aktualne rozwiązania prawne dotyczące omawianej instytucji są zawarte w Kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r. i są przedmiotem rozważań w następnym rozdziale publikacji. Po raz pierwszy do porządku prawnego w Polsce została wprowadzona możliwość odroczenia wykonania kary śmierci, kary pozbawienia wolności oraz grzywny lub kary pieniężnej na podstawie Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. W odniesieniu do kary pozbawienia wolności kodeks ten przewidywał obligatoryjną i fakultatywną podstawę odroczenia wykonania kary. Te dwie podstawy odroczenia wykonania kary są kontynuowane w późniejszych rozwiązaniach prawnych, tj. w Kodeksie karnym wykonawczym z 1969 r. i Kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r. W świetle Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. odroczenia kary nie udzielano recydywistom, przestępcom zawodowym i nałogowym. Zasada ta nie obowiązywała, jeżeli chodziło o odroczenie z powodu choroby umysłowej lub ciężkiej choroby fizycznej. Pod rządami wyżej wymienionego kodeksu uważano, że odroczenie wykonania kary należy udzielać sprawcy za lżejsze przestępstwa, a kary długoterminowe lub bezterminowe pozbawienie wolności za ciężkie przestępstwa zasadniczo nie

powinny być odraczane. Podstawy prawne odroczenia wykonania kary na podstawie Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. ulegały nowelizacji w 1949 r., 1952 r. i 1959 r. Zdaniem autorki, uwagę zwraca ewolucja upoważnienia podmiotów do stosowania tej instytucji. Początkowo prawo do stosowania odroczenia przysługiwało prokuratorowi, następnie prezesowi sądu, a dopiero na skutek nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 1928 r. ustawą z 1959 r. – sądowi. Ta zmiana była istotna.

Kodeks karny wykonawczy z 1969 r. przewidywał możliwość odroczenia wykonania kary grzywny, ograniczenia wolności, pozbawienia wolności i kary śmierci. Kodeks przewidywał dwie podstawy odroczenia wykonania kary – obligatoryjną i fakultatywną. Odroczenie mogło nastąpić z mocy ustawy, jak i na wniosek skazanego. Podstawą odroczenia obligatoryjnego była, oprócz choroby psychicznej, inna ciężka choroba. Podstawą faktycznego odroczenia był „szczególny interes społeczny” lub sytuacja, gdy natychmiastowe wykonanie kary pociągałoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki. Kodeks karny wykonawczy z 1969 r. pominął kwestię związaną z odroczeniem wykonania kary wobec kobiet brzemiennych i matek karmiących. Był to krok wstecz, bowiem takie regulacje istniały w poprzednim porządku prawnym. Pomimo tego możliwość korzystania z odroczenia wykonania kary wyżej wymienionych osób istniała na podstawie przesłanek fakultatywnych (gdy natychmiastowe wykonanie kary pociągnęłoby zbyt ciężkie skutki dla skazanego lub jego rodziny).

W następnych rozdziałach monografii autorka podjęła analizę podstaw prawnych regulacji stosowania odroczenia wykonania kar w Kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r.

W rozdziale drugim omówiona została istota odroczenia wykonania kar jako wyjątek od zasady bezzwłocznego wszczęcia i przeprowadzenia postępowania wykonawczego. Odroczenie stanowi odstępstwo od formalno-prawnego obowiązku niezwłocznego odbycia kary. Wszelkie wątpliwości dotyczące tego odstępstwa wyjaśnia § 4 art. 9 k.k.w., który został dodany ustawą z 16 września 2011 r.

Postępowanie w przedmiocie odroczenia wykonania kary może być zainicjowane przez sąd z urzędu albo na wniosek skazanego, jego obrońcy, sądowego kuratora zawodowego. W rzeczywistości autorem wniosku jest skazany lub jego obrońca. Wniosek o odroczenie wykonania kary rozpatruje sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji (rejony, okręgowy). W przedmiocie odroczenia oraz odwołania odroczenia

przysługuje skazanemu zażalenie. Skazany wnosi zażalenie do sądu, który wydał postanowienie.

W dwóch następnych rozdziałach autorka koncentruje się na zasadach odraczania wykonania kary. W pierwszej kolejności na karze nieizolacyjnej, w drugiej zaś na karze izolacyjnej, jaką jest kara pozbawienia wolności. W rozdziale czwartym wyróżnia trzy rodzaje kar nieizolacyjnych, wobec których dopuszczalne było stosowanie instytucji odroczenia wykonania kary na podstawie k.k.w. z 1997 r., tj. kary pozbawienia wolności wykonywanej w systemie dozoru elektronicznego, kary grzywny i kary ograniczenia wolności. Aktualnie prawo przewiduje odroczenie wykonania tylko kary ograniczenia wolności. Ustawą z 16 września 2011 r. zrezygnowano z odroczenia wykonania kary grzywny. Powodem rezygnacji ze stosowania odraczania tej kary, według ustawodawcy, miało być usprawnienie jej ściągalności. Autorka nie neguje potrzeby nieuchronności wykonywania orzeczeń, lecz krytycznie odnosi się do rezygnacji stosowania tej instytucji wobec kary grzywny. Argumenty, które przytacza, warte są uwagi i refleksji czytelnika monografii.

Institucja odroczenia wykonania kary nie znajduje zastosowania w postępowaniu w przedmiocie zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

Sąd może odroczyć wykonanie kary ograniczenia wolności wówczas, gdy skazany nie przystąpił jeszcze do jej odbycia. Przesłanki odroczenia tej kary mają charakter fakultatywny lub obligatoryjny. Treść ich jest zawarta w art. 62 k.k.w. W przypadku odroczenia fakultatywnego sąd może odroczyć wykonanie kary do 6 miesięcy, w przypadku odroczenia obligatoryjnego ustawodawca nie przewidział konkretnego maksymalnego terminu jej trwania. Odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności, zdaniem autorki, ma dwa walory, bowiem jest ono urzeczywistnieniem zasady indywidualizacji wykonywania kary oraz stanowi realną szansę na faktyczne wykonanie wymienionej kary i tym samym uniknięcie orzeczenia kary zastępczej, wskutek czego uniknięcie powiększenia populacji więziennej.

Rozdział piąty publikacji jest poświęcony przesłankom materialnym odroczenia wykonywania kary pozbawienia wolności w świetle k.k.w. z 1997 r. W tej części publikacji zostały omówione następujące problemy związane ze stosowaniem odroczenia wykonywania kary pozbawienia wolności, a mianowicie: obligatoryjne odroczenie wykonania tej kary ze względu na stan zdrowia skazanego, fakultatywne przesłanki

odroczenia wykonywania kary pozbawienia wolności (zbyt ciężkie skutki natychmiastowego wykonania kary, ciąża i opieka nad dzieckiem, przełudnienie) oraz podstawy i zasady odwołania odroczenia wykonania kary. W trybie art. 150 § 1 k.k.w. sąd odracza wykonanie kary pozbawienia wolności w przypadku choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby uniemożliwiającej wykonanie kary do czasu ustania przeszkody. Zdaniem autorki nieokreślenie czasu odroczenia przez sąd budzi wątpliwości. Sąd w postanowieniu o odroczeniu powinien wskazać konkretną datę, posługując się opinią biegłych sądowych. Jeżeli biegły sądowy nie jest w stanie sprecyzować terminu, powinien określić termin ponownych badań. W opinii autorki określenie przez sąd konkretnego terminu odroczenia nie jest sprzeczne z art. 150 k.k.w., który zawiera sformułowanie „do czasu ustania przeszkody”, gdyż nie zamyka drogi do ponownego udzielenia odroczenia wykonania kary, w przypadku gdy przeszkoda nie ustała w terminie wskazanym w postanowieniu sądu. Stanowisko autorki jest interesujące, racjonalne, należałoby je urzeczywistnić w nowelizacji k.k.w. W świetle przesłanek fakultatywnego odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności zwraca uwagę przesłanka niezwiązana z sytuacją osobistą skazanego, lecz z przyczynami systemowymi, tj. z przełudnieniem więzień. Odroczenie ze względu na przełudnienie więzień jest podporządkowane zasadzie, że ustawodawca nie godzi się na takie przełudnienie, które będzie naruszało prawa skazanego do humanitarnego traktowania. Ostatnim problemem omawianego rozdziału jest instytucja odwołania odroczenia wykonania kary, którą reguluje art. 156 k.k.w. Możliwość obligatoryjnego odwołania odroczenia, zdaniem autorki, wydaje się być wątpliwa z uwagi na brak w ustawie przepisu stanowiącego o obowiązku utrzymywania w okresie odroczenia kontaktu z sądowym kuratorem zawodowym. Jego wiedza w zakresie istnienia podstaw, o których stanowi art. 156 § 1 k.k.w. jest zatem znikoma, albowiem zadania określone w art. 151 § 5 k.k.w. nie mają charakteru kontrolnego, lecz sprawozdawczy. Ta konstatacja jest bardzo cenna, skłania do ustawowych rozwiązań, które wesprą skuteczne stosowanie omawianej instytucji.

W rozdziale szóstym zostały przybliżone prawne przesłanki stosowania przez sąd instytucji warunkowego zawieszenia kary odroczonej. Przepis art. 152 k.k.w. określa formalne i ocenne warunki stosowania tej instytucji przez sąd. Instytucja warunkowego zawieszenia kary odroczonej jest nową instytucją, która została wprowadzona do k.k.w. w 1997 r. Celem wprowadzenia jej do ustawodawstwa była nie tylko racjonalizacja polityki

karnej, lecz przede wszystkim kształtowanie motywacji skazanych do takiej zmiany postaw i zachowań, które umożliwiłyby osiągnięcie celów wykonania kary pozbawienia wolności bez konieczności faktycznego jej wykonywania w więzieniu. Ta opinia autorki jest istotna i ważna, ponieważ ta droga prowadzi do kontroli populacji więziennej, mająca wpływ na jej rozmiary. Skazany, wobec którego kara została zawieszona, nie zasila systemu więziennego.

W następnym rozdziale autorka podejmuje trudny problem odnoszący się do relacji pomiędzy stosowaniem środków zabezpieczających a wykonywaniem kary pozbawienia wolności, w tym odnosząc się do kwestii jej odroczenia. Rewolucyjne zmiany kształtu środków zabezpieczających zostały wprowadzone nowelizacją z 20 lutego 2015 r. W ustawach karnych pojawiły się przepisy, które w sposób odmienny od dotychczasowych określają relacje między stosowaniem środków zabezpieczających a wykonywaniem kary pozbawienia wolności, odnosząc się również do jej odroczenia. W rozdziale siódmym autorka usiłuje odpowiedzieć na pytanie, czy instytucje środków zabezpieczających i odroczenia wykonywania kary pozbawienia wolności są w jakikolwiek sposób wobec siebie konkurencyjne? Odpowiedź na tak zadane pytanie jest ważna, gdyż przesłanki zdrowotne odroczenia, jak i środka zabezpieczającego są w pewnym zakresie zbieżne, a kolejność stosowania tych instytucji nie jest dla celów toczącego się postępowania obojętna. Na podstawie przeprowadzonych przez autorkę ocen i analiz zostało sformułowane szereg wniosków dotyczących tego problemu, między innymi wszelkie wątpliwości odnoszące się do konkurencyjności pomiędzy odroczeniem kary pozbawienia wolności a pobytem w szpitalu psychiatrycznym w ramach środka zabezpieczającego powinny być rozstrzygnięte na korzyść środka zabezpieczającego. Autorka zasugerowała potrzebę zastanowienia się nad postulatem *de lege ferenda* przyjęcia reguł kolizyjnych ustalających w sposób jednoznaczny pierwszeństwo środków zabezpieczających czy też odroczenia w sytuacjach, kiedy zachodzi potrzeba zapewnienia ochrony życia i zdrowia skazanego.

Przedmiotem rozważań zawartych w rozdziale ósmym jest szczególna odmiana prawa karnego, a mianowicie wojskowego prawa karnego i związanej z nim instytucji odroczenia wykonania kary wobec żołnierzy. Autorka dokonuje obszernego przeglądu kształtowania się tej instytucji w trzech okresach: od uzyskania niepodległości w 1918 r. do stycznia

1970 r., w okresie obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r. oraz obowiązującego ustawodawstwa karnego w 1997 r.

Dotychczasowe rozważania i oceny odnosiły się do pierwszej części monografii skoncentrowanej na omówieniu istoty instytucji odroczenia wykonywania kar, aktualnych rozwiązaniach prawnych, jak i funkcjonowaniu jej w różnych okresach polskiej penitencjarystyki. Rozdział dziewiąty został poświęcony konfrontacji prawa stanowionego dotyczącego odroczenia wykonania kar z rzeczywistością, tj. stosowania go w praktyce. W tym celu autorka podjęła badania empiryczne, dokonała wyboru terenu badań oraz sformułowała problemy badawcze. Problemy szczególne przyjętego projektu badawczego dotyczyły dynamiki ubiegania się o odroczenie, częstotliwości warunkowego zawieszenia wykonania kar odroczonej, częstotliwości odwołania warunkowego zawieszenia. W tym celu dobrała losowo grupę 300 skazanych z każdego z wydziałów sądów rejonowych we Wrocławiu, w których wydano postanowienia o odroczeniu wykonania kar w latach 2012-2013. W badaniach zastosowała metodę analizy akt spraw karnych. Z badań wyniknęło szereg wniosków co do praktycznego wykorzystania instytucji odroczenia wykonania kar. Z danych statystycznych wynika, że w 299 przypadkach (99,7%) podstawą pierwszego odroczenia wykonania kary był art. 151 § 1 k.k.w. (tryb fakultatywny), a tylko w jednym przypadku zastosowano art.150 k.k.w. (tryb obligatoryjny). Nie stwierdzono ani jednego przypadku wszczęcia postępowania na wniosek sądowego kuratora zawodowego, prokuratora czy też przez sąd z urzędu. Najczęściej skazany samodzielnie wnioskował o odroczenie (68,7%), obrońca w 31,3% przypadków. W 263 przypadkach (87,7%) odroczenie wykonania kary trwało przez rok i zakończyło się postanowieniem o warunkowym zawieszeniu wykonania kary. W badanych latach (2012-2013) wrocławskie sądy rejonowe nie wydały ani jednego postanowienia o odwołaniu odroczenia wykonania kary.

Publikacja kończy się podsumowaniem zawartych w poszczególnych rozdziałach ustaleń, ocen, wniosków, a także postulatów *de lege ferenda*. Instytucja odroczenia wykonania kary od 1928 r. kształtowała się przez wiele lat i ulegała modyfikacji. K.k.w. z 1969 r. przyjął rozwiązania, które w znacznej mierze obowiązują do dziś. Obowiązujący k.k.w. zrezygnował z podstawy zastosowania odroczenia określonego jako "ważny interes społeczny" i wprowadził dotychczas nieznaną podstawę związaną z prze-ludnieniem zakładów karnych i aresztów śledczych. Autorka opowiada się za nowelizacją art. 150 k.k.w., który wprowadziłby możliwość orzekania

odroczenia na okres do roku, przy czym to odroczenie w pierwszym trybie mogłoby być udzielane wielokrotnie. Taki zabieg zracjonalizowałaby wykorzystanie okresu odroczenia na podejmowanie wysiłków przez te osoby zmierzających do poprawy zdrowia. Korzystnej ocenie podlega możliwość nałożenia na skazanego obowiązków, o których mowa w art. 151 § 4 k.k.w., które zostały wprowadzone do k.k.w. w 2011 r. Ten zabieg pozwala na lepszą kontrolę sądu nad skazanym korzystającym z odroczenia. Z badań autorki wynika, że w praktyce instytucja odwołania odroczenia wykonywania kary pozbawienia wolności stosowana jest niezwykle rzadko. Rozważania swoje autorka kończy zbyt ryzykowną tezą mówiącą, że rzeczywistym celem sięgania po rozwiązania, o których mowa w art. 151 § 1 k.k.w., nie jest łagodzenie zbyt ciężkich skutków, jakie niesie osadzenie w więzieniu, lecz dążenie do warunkowego zawieszenia kary odroczonej. Teza ta nie jest zbyt przekonująco udokumentowana. Gdyby tylko tak było, to wówczas egzystencja tej instytucji w prawie karnym wykonawczym byłaby zbędna, gdyż cele łagodzenia skutków izolacji więziennej można osiągnąć w inny sposób. Dążenie przez osobę skazaną na karę, której wykonanie zostało odroczone do warunkowego zawieszenia jej wykonania, jest wartością samą w sobie, niezależnie od motywów tego dążenia, ponieważ tą drogą cele kary zostają osiągnane w sposób inny niż poprzez więzienie.

Na zakończenie należałoby podkreślić, że autorka recenzowanej publikacji zaprezentowała w sposób holistyczny instytucję, której miejsce w prawie karnym wykonawczym jest ważne, jednak w literaturze naukowej w niedostatecznym stopniu spostrzegane. Autorka w sposób rzetelny i szczegółowy zobrazowała kształtowanie się instytucji odroczenia wykonywania kary kryminalnej w różnych okresach historii Polski, pod rządami różnych aktów prawnych. Zaprezentowała zawilosci stosowania tej instytucji w praktyce, rozstrzygnięć w orzecznictwie sądowym. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że autorka podzieliła się własnymi przemyśleniami, odważnymi wnioskami, postulatami, których uwzględnienie w nowelizacji k.k.w. mogłoby uczynić tę instytucję bardziej efektywną. Praca jest napisana w sposób prowokujący do przemyśleń, dyskusji. Niedosyt pozostaje po przeczytaniu części empirycznej, w której teren badań ograniczył się do sądów rejonowych we Wrocławiu. Pozostaje ciekawość wyników badań empirycznych, gdyby były przeprowadzone na próbie nieograniczającej się do jednego miasta, a dynamika tego zjawiska uwzględniałaby większy szereg chronologiczny. Niezależnie od tej

uwagi publikacja ma wiele walorów pozytywnych, jest bowiem pierwszą monografią w Polsce odnoszącą się do instytucji odraczania wykonywania kar kryminalnych. Posiada wiele wskazówek, jak ją reformować. Zwrócenie uwagi na walory probacyjne tej instytucji prawa karnego wykonawczego stwarza szanse uniknięcia przez osoby skazane więzienia. Pozytywny przebieg odroczenia daje przesłankę realizacji celów wykonywania kary bez potrzeby skierowania skazanego do zakładu karnego – co skutkować może pomniejszeniem populacji więziennej.

Lekturę monografii polecam sędziom sądów karnych, prokuratorom, sądowym kuratorom zawodowym, obrońcom, studentom prawa, pedagogiki i psychologii.

Aldona Nawój-Śleszyński

